

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика, Интеркултурно възпитание)

Автор на дисертационния труд: Неда Георгиева Жечева

Тема: **„Възпитателни измерения на формирането на интеркултурна компетентност чрез чуждоезиково учебно съдържание“**

Научен ръководител: проф. дпн Сийка Чавдарова – Костова

Рецензент: доц. д-р Ваня Борисова Божилова

1. Общо описание на представените материали.

Представеният от докторанта комплект материали на хартиен носител е в съответствие със Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“, като включва всички необходими документи.

Дисертационният труд е разработен на 271 машинописни страници текст и 77 страници приложения, представени в отделно книжно тяло. Авторът е използвал 113 литературни източника, от които 71 са на български език и 42 на английски език. В структурно отношение работата се състои от увод, три глави, заключение – резюме, използвана литература и приложения в отделно книжно тяло. Приложена е декларация за оригиналност.

Приложени са общо 6 публикации, от които 4 на български език, 1 на руски и 1 на английски език.

2. Данни за автора.

Докторант Неда Георгиева Жечева е родена на 21.11.1987 г. Завършва бакалавърска програма по Английска филология (2010 г.) и магистърска програма по Европейски проекти (2012 г.) в СУ „Св. Климент Охридски“. В периода 2014 – 2019 г. е докторант към ФП, катедра „Теория на възпитанието“ по ПН 1.2. Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика, Интеркултурно възпитание). Има кратък професионален опит като младши учител в 138 СОУ „проф. Васил Златарски“. През 2010 г. създава своя фирма за предоставяне на образователни услуги – езикова школа „Happy English“, в която работи и като учител по английски език.

От 2018 г. е хоноруван асистент към ФП за преподаване на английски език като факултативна дисциплина, а от 2019 г. и като задължителна дисциплина в специалност „Социални дейности“.

3. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Актуалност на темата

Избраната от докторанта тема е актуална не само поради това, че е част от анализа и интерпретацията на съвременни глобални процеси и явления, но и поради факта, че засяга интердисциплинарна област на познание, която интегрира философски, социални, образователни, лингвистични и културологични аспекти на съвременното ни битийно съществуване. Интеркултурната компетентност, разгледана като компетентност с трансверсален характер насочва вниманието към универсалността на човешката комуникация и нейната роля за развитието на човека с акцент към нагласите и отношенията, ценностите – ядрата на културното осъзнаване и културния релативизъм.

Изследователски ракурс – анализ, обосновка, представяне, аргументиране и реализиране на изследването

В основата на изследователския ракурс стои обхвaten и детайлен теоретичен анализ и целесъобразна изследователска програма, чиято рамка и съдържание са представени в **уводната част** на дисертационното изследване. Обоснована е актуалността на изследвания проблем и е очертана собствената „ниша“ на изследване с акцент върху измерението „отношения“ като част от триадата на интеркултурната компетентност „интеркултурни знания – интеркултурни умения – интеркултурни отношения“. Коректно и точно са представени обекта, предмета, целта, основните задачи, хипотеза и изследователски методи, които са адекватни на изследвания проблем.

Теоретичният анализ и преглед на утвърдени в изследователската област източници на информация показва добро познаване на състоянието на изследвания проблем в науката. Авторът представя и оценява критично научните постановки и прави комплексен анализ относно приложимостта им за целите на собственото дисертационно изследване. Така чрез понятийното изясняване на разбирането за „интеркултурна компетентност“, връзката ѝ с комуникативната и социокултурната компетентност и представянето на модели за формиране на тази компетентност, авторът прави обоснован избор на два модела (на М. Байръм и на Д. Диърдорф), които стават основание за изграждане и осъществяване на собствена изследователска програма.

В **първа глава**, която представя теоретичните основи на изследването специален фокус има към необходимостта от въвеждане на възпитателни измерения на моделите за формиране на интеркултурна компетентност чрез развитие на толерантност, емпатия, положителна комуникативна нагласа, равнопоставеност и недопускане на дискриминация, солидарност и противопоставяне на насието. Анализирани са възпитателният потенциал на нормативни документи на национално ниво за развитие на интеркултурна компетентност у ученици в начален етап на образование. Анализът е целенасочен, коректен и води последователно към затвърждаване на тезата, че за изграждането на компетентности, които улесняват междукултурното общуване е необходимо включването на културно съдържание в учебните програми за изучаване на чужди езици, така че да се развият не само лингвистични умения, но и да се формира интеркултурна чувствителност, да се въздейства възпитателно върху учениците (теза, представена и защитена и от М. Байръм) . Направеният нормативен анализ е широкообхвaten и детайлен, но без да разширява излишно и да дефокусира изследователския ракурс.

Използваният на тази основа процесен подход към формирането на нравствени качества чрез обучението по чужди езици в начален етап на основната образователна степен илюстрира активно-действената основа на емпиричната работа на автора. Показва и

реалното приложение на модела на Д. Диърдорф за разглеждане на процеса като цикличен, повтарящ се и разположен през целия човешки живот. Педагогическият фокус върху процеса е основание на автора да определи факторите, които влияят върху него – възрастта на обучаемите, принципите на методиката за чуждоезиково обучение, подборът на подходящо учебно съдържание и методи и форми за обучение, определянето на ясни възпитателни цели за изграждане на интеркултурни отношения, ценности и нагласи.

Избраната методика за емпирично изследване, представено във **втора глава (констатиращ етап) и трета глава (формиращ етап)** на дисертационния труд, като цяло позволява да се постигне поставената цел, а именно да се разработи авторска методика за формиране на интеркултурна компетентност чрез чуждоезиково учебно съдържание.

Констатиращият етап на изследването се базира на модел, който интегрира съдържателния подход на М. Байръм с процесния подход на Д. Диърдорф и с фокус върху ролята на възпитателните въздействия на учителя (по думите на М. Байръм – „интеркултурен говорител“, медиатор, съветник, който насочва и води в процеса). Изрично е подчертана ролята на позитивната нагласа на учещия се като благоприятен фактор за формиране на компетентността и която се обуславя от контекста – чуждоезиковото обучение. Методиката на емпиричното изследване на констатиращия етап е двукомпонентна:

- проучване на нагласите на ученици от 4 клас към различията и потенциала на учебното съдържание по английски език за формиране на интеркултурна компетентност чрез анкетиране;
- проучване на нагласите на експерти към различията и мнението им за потенциала на учебното съдържание по английски език за формиране на интеркултурна компетентност чрез метода на индивидуалните експертни оценки.

Авторът показва богата научно-изследователска култура по отношение на изграждане на изследователска концепция, конструиране на изследователски процес, дефиниране на променливи, избор на измервателна скала, определяне на изследователска извадка, прилагане на статистически методи за обработка на данни. Изследователският инструментариум е апробиран и своевременно актуализиран и усъвършенстван. Направеният анализ е по посока на оценка на предпоставките за успешна межкултурна комуникация:

- за учениците – наличието на умения да се използва чуждия език за комуникация, наличие на интеркултурно взаимодействие на приятелска основа, включване на съдържателни акценти в учебниците, които насочват към други култури, наличие на качества, които подпомагат интеркултурното взаимодействие;
- за експертите – наличие на разбиране за интеркултурна компетентност, необходимост от нейното формиране, роля на учителя в процеса, фокус върху развитието не само на лингвистична компетентност, но и на личностни качества, включване на текстове с възпитателно въздействие, целенасочена работа за формиране на личностни качества, важни за развитието на интеркултурна компетентност, необходимост от разработването на специална методика за целите на интеркултурното възпитание.

Изследователската извадка от ученици наброява 410 ученика, а тази на експертите (учители по английски език в държавни и частни училища, университетски преподаватели,

инспектори от РУО) – 18. Обхвата на изследването е национален. Направените изводи от констатиращия етап на изследването са конкретни, адекватни на получените резултати и основание за следващия етап – формирация.

На този етап дисертационното изследване има голям приносен характер. Разработена е авторска методика за обучение по английски език, която е съобразно нормативните рамкови изисквания за резултатите от обучението по интеркултурно образование и изисквания към обучението по чужд език. Тя интегрира трите описани на ниво теоретичен анализ компонента – знания, умения и отношения. Нов момент в методиката е изборът на тематика за задачите за четене с разбиране като са разширени тематичните области, чрез които се формира интеркултурна компетентност в уроците. Включени са съвременни теми, които произтичат от съпътстващи живота ни феномени (олимпийски игри, параатлетизъм, тормоз в училище, детска Евровизия и др.). Прилага се алегория като похват за обсъждане на чувствителни теми, свързани с предразсъдъци, предубеденост и др.

Методиката (представена в приложенията) включва 10 урока с учебно съдържание по английски език, разработени по начин, който стимулира формирането на нравствени качества у учениците, без да се нарушава основната им лингвистична цел. Изгражда се единство на езикова и интеркултурна компетентност. Апробирана е чрез формиращ възпитателен експеримент с ученици от 4 клас. Регистрацията и оценката на наблюдаваното поведение у учениците е направена чрез протоколи за наблюдение, попълвани от провеждащия и наблюдаващия експеримента учители и карта за оценка на урока, попълвана от участващите в експеримента ученици. Участниците във възпитателния експеримент са 26 ученици.

Резултатите от изследването показват, че разработената методика за обучение по английски език позволява успешно да се апробира учебно съдържание с акцент върху „отношенията“ и да се създадат условия за формиране у учениците на интеркултурна компетентност.

Дисертационният труд завършва със **Заключение**. На базата на извършения анализ на резултатите от емпиричното изследване, авторът прави обобщение за ролята на интеркултурното възпитание и възможностите за неговото осъществяване чрез обучението по чужд език и по-конкретно английски език.

Като цяло дисертацията се откроява със следните **силни страни**:

- √ Значимост и актуалност на разработения проблем.
- √ Задълбочен анализ по отношение на концепциите за формиране на интеркултурна компетентност в училище.
- √ Ясно очертан възпитателен потенциал на нормативни документи, които имат отношение към формирането на интеркултурна компетентност у учениците в начален етап на образование.
- √ Описана и обоснована система от нравствени качества, чието формиране е индикатор за развитие на интеркултурната компетентност.
- √ Обхватно и добре планирано емпирично изследване на две нива – констатиращо и формиращо – за оценка и анализ на нагласите към различието и на потенциала на учебното съдържание по английски език за формиране на интеркултурна компетентност.

√ Разработена и апробирана авторска методика за обучение по английски език за ученици в 4 клас.

√ Добър количествен и качествен анализ на резултатите от изследването, което позволява на авторът да формулира значими обобщения, свързани с изследваната проблематика.

4. Приноси и значимост на разработката.

Дисертационното изследване има научно-теоретични и научно-приложни приноси.

Теоретико-научни приноси:

- Направен е задълбочен анализ на възможностите за интегриране на възпитателни елементи в учебното съдържание по чужд език (английски език) – на теоретико-научно и на нормативно ниво.

- Систематизирани са нравствени качества, чието формиране чрез обучението по чужд език може да се приеме за индикатор за развитие на интеркултурната компетентност у учениците в начален етап на образование.

- Адаптирани за прилагане в български образователен контекст са подходите за преподаване на чужд език за развитие на интеркултурна компетентност на М. Байръм и Д. Диърдорф.

Научно-приложни приноси:

- Проведено е мащабно емпирично изследване с констатиращ и формиращ етап, което позволява прилагане на авторски подход за планиране и провеждане на обучение, основаващ се на резултатите от констатиращото проучване („базирано на данни проучване“).

- Разработена е авторска методика за обучение по английски език, съобразена с нормативните рамкови изисквания за резултатите от обучението по интеркултурно образование и изискванията към обучението по чужд език.

- Методиката включва нова, създадена от автора тематика, за развитие на функционалната грамотност на учениците, чрез интегрирана лингвистична и интеркултурна компетентност.

5. Публикации по дисертацията.

Общият брой приложени публикации на автора са 6, от които 4 на български език, 1 на руски и 1 на английски език. От тях 1 студия в Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, 4 статии в научни сборници и 1 статия в научно списание (под печат). Броя, характера и качеството на публикациите напълно съответстват на изискванията на СУ „Св. Климент Охридски“ за публична защита на дисертационния труд и в голяма степен отразяват същността и постигнатите резултати в дисертационното изследване.

6. Автореферат.

Съдържанието и качеството на автореферата, отразяват точно структурата и основните резултати, постигнати в дисертацията.

7. Препоръки и въпроси.

Основната ми препоръка е свързана с възможността в Първа глава, 1.3. Нравствени качества, свързани с възпитателните измерения на формирането на интеркултурна компетентност да се постави по-голям акцент върху процеса на тяхното формиране, а не само върху описанието на същността, съдържанието и методите за формиране на тези качества. Това би обогатило дисертационното изследване по посока да се очертаят процесуалните особености на усвояването на учебното съдържание и да се аргументират условията за устойчивост на изградените нравствени качества.

От тук произтича и *въпроса: Как чрез обучението по чужд език, насочено към формиране на интегрирана лингвистична и интеркултурна компетентност може да се определи устойчивостта на постигнатите резултати, особено в частта „отношения“, формиращи нравствени качества, ниво на възпитаност на учениците?*

8. Заключение.

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Дисертационният труд показва, че докторант Неда Жечева притежава задълбочени теоретични знания по изследваната проблематика и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване. Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване и предлагам на уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Неда Георгиева Жечева в професионално направление 1.2. Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика, Интеркултурно възпитание).

11.02.2020 г.
София

Рецензент:
(доц. д-р В. Божилова)